

Hondsrug en Veenlanden

Editie 15, Jaargang 7, nummer 1

Even voorstellen: nieuwe voorzitter en penningmeester

Schaangedennen

Natuurmoment

ivn natuur
educatie
Borger-Odoorn

Jaarvergadering Mollentelling 2023

AUTEUR: JAAP DE BRUIJN

Meestal hebben we na de jaarvergadering een lezing. Dit jaar ging het anders. We begonnen met een wandeling en aten een kop stevige erwtensoep. Voor de vegetariërs was er mosterdsoep. Daarna konden we met een goed gevulde maag de vergadering beginnen.

Zaterdagochtend 28 februari verzamelden 29 wandelaars zich bij het dorps huis in Valthe. De zon scheen uitbundig. Onder leiding van Jan Veldman liepen we langs akkers en een stukje door het bos bij het onderduikershol. Onderweg wees Jan ons op diverse plekken waar zijn werkgroep een bloemenmengsel heeft ingezaaid. Nu was er niet meer zoveel van te zien, maar komende zomer zal het weer uitbundig bloeien. Een goede zaak voor de insecten en de biodiversiteit.

Terug in het dorps huis, na de soep, opende Lidy Kuiper de vergadering. De opkomst was met 33 van de 103 leden aanzienlijk. Lenie Doornkamp vertelde ons dat de landelijke IVN een paar dagen later de nieuwe website in gebruik zou nemen. Hiervoor moest onze afdeling, net als alle andere afdelingen in Nederland, diverse aanpassingen maken. Lenie heeft dit werk gelukkig op tijd af kunnen ronden.

Lidy is afgetreden als voorzitter omdat zij wilde waken voor belangenverstrengeling met haar nieuwe functie als beleidsmedewerker duurzaamheid bij de gemeente. Maar voordat zij de voorzittershamer aan Koos Roggeveld gaf wilde zij nog een paar mensen in het zonnetje zetten. Lenie voor haar werk aan de website, Jos en Koos voor het geven van de floracursus en Jan voor het jarenlang nauwgezet voeren van de administratie. Zij kregen een tasje met biologische levensmiddelen.

Koos begon zijn voorzitterschap met een leuke speech over de manier waarop Lidy de afgelopen vijf jaar onze afdeling heeft geleid. Daarna stelde hij zichzelf voor. Behalve een nieuwe voorzitter hebben we nu ook een nieuwe penningmeester, Eric Machiels. Jan blijft nog in het bestuur als algemeen bestuurslid. Omdat Jan de jaarrekening en de begroting heeft opgesteld bespreekt hij nog één keer de financiën. Vanwege de riant financiële positie stelt het bestuur voor om eenmalig 2000 euro uit te trekken om wat prijziger activiteiten te kunnen organiseren.

De nieuwe natuurgidsen, Marieke en Diana, vertellen over een wandeling in mei waarin vooral het zintuiglijk beleven van de natuur centraal staat. Annie Barkema bespreekt de ideeën over een kanotocht over de Hunze en een dagtocht naar Schiermonnikoog. Verder kwam het nachtvlinders-kijken met Luciënne Japchen Lenstra en Hink Been ter sprake. Tot slot werd nog gememoreerd dat de idylle bij het hunebedcentrum tien jaar bestaat.

AUTEUR: MAJA KUILMAN

Vanuit de auto, op de fiets en tijdens het wandelen: echt OVERAL zie ik ineens molshopen. Natuurlijk zijn mollen altijd wat actiever in de lente, maar nu lijken het er wel heel veel te zijn. En wat blijkt: tijdens de mollentelling (ik verzin het niet!) op 11 februari dit jaar zijn er inderdaad een record aantal molshopen geteld.

Een overzicht van de waarnemingen ingevoerd op Waarneming.nl tijdens de Mollentelling van 2022 (links) en 2023 (rechts) (Bron: Waarneming.nl)

Dat er in 2023 een recordaantal mollen geteld zijn, blijkt bijvoorbeeld uit een vergelijking met de cijfers van vorig jaar. In 2022 waren er 2100 mensen die ruim 17500 waarnemingen van onder andere molshopen doorgaven.

Mogelijke verklaringen voor de enorme stijging kunnen de gunstige weersomstandigheden zijn van afgelopen weekend. "In 2022 was het bijvoorbeeld winderig en het jaar daarvoor lag er veel sneeuw, waardoor molshopen lastig te vinden waren. Ook de bekendheid van de telling kan natuurlijk meespelen," aldus Anne Bus, projectmedewerker van de Zoogdiervereniging.

Toch extra leuk, als blijkt dat je onderbuikgevoel wordt gestaafd door harde cijfers .

(Met dank aan de nieuwsbrief van www.naturetoday.com)

ivn natuur
educatie
Borger-Odoorn

Hondsrug en Veenlanden

IVN Borger-Odoorn - 2023-1

In de hoedanigheid van (nieuwe) voorzitter schrijf ik mijn eerste voorwoord in Hondsrug en Veenlanden. Tegelijk ook bijna het laatste, want zoals jullie wellicht weten verschijnt ons tijdschrift dit jaar nog twee keer. Na deze uitgave volgt er dus nog maar één.

Elders in dit blad stel ik me voor, dus kan ik nu kort zijn. Fijn, want terwijl ik dit schrijf is het erg zonnig bij een graad of vijf. Kan ik gauw erop uit. Geniet van het komende voorjaar. Veel leesplezier en hopelijk tot ziens bij één van onze activiteiten.

Groet, Koos Roggeveld.

Inhoud

- 1 Voorblad, foto boven: Kleine schorseneer ©HansDekker
foto onder: Hazelaarbloempje ©JosVink
- 2 Verslag jaarvergadering / mollentelling
- 3 Voorwoord/Colofon
- 4 Even voorstellen: voorzitter
- 5 Even voorstellen: penningmeester
- 6/7 Schaangedennen
- 8 Ecologische verbindingzone
- 9 Natuurmoment
- 10- Paardenbloem /11
- 12 Inrichtingsplan Schaangedennen

Colofon

Bestuur:

Voorzitter: Koos Roggeveld

Secretaris: Jos Vink

Penningmeester: Eric Machiels

Lid:

Elsa Schepers

Jan Veldman

Redactie:

Jos Vink, Jan Veldman

en Jaap de Bruijn

Layout: Lenie Doornkamp

Mailadressen:

Bestuur:

ivnborgerodoorn@gmail.com

Activiteitencommissie:

ac.ivn.bo@gmail.com

Redactie:

kopijivnborgerodoorn@gmail.com

Drukker:

Editoo B.V. te Arnhem

Even voorstellen: onze nieuwe voorzitter Koos Roggeveld

AUTEUR: KOOS ROGGEVELD

Op de algemene ledenvergadering van 28 januari jl. ben ik door de aanwezige leden tot voorzitter gekozen en heb ik het voorzitterschap van Lidy overgenomen.

Mijn naam is Koos Roggeveld, ik ben getrouwd en woon nu ongeveer 30 jaar in Exloo.

Ik heb tot m'n 62e gewerkt in het UMCG en vanaf november 2019 ben ik met pensioen. Ik heb altijd op het laboratorium gewerkt als medisch analist. Ik deed vnl. bloed-, urine- en fecesonderzoek.

Mijn hobby's zijn: natuur in het algemeen, planten in het bijzonder, fotografie, fietsen, tuinieren en stijldansen.

Mijn educatieve vrijwilligerswerkzaamheden begonnen in 1983 toen ik de Hortus Gidsencursus in de Hortus De Wolf in Haren gedaan heb. Ik heb daar toen veel rondleidingen gegeven, want ik was altijd al erg geïnteresseerd in planten en natuur. Vandaar dat ik in 1987 de natuurgidsencursus bij het IVN in Groningen heb gedaan. In Groningen ben ik actief geweest als natuurgids en ook heb ik in het docententeam van de Natuurgidsencursus gezeten.

Toen ik in Exloo kwam te wonen heb ik me aangesloten bij de IVN-afdeling Emmen, waar ik ook betrokken ben geweest bij een natuurgidsencursus.

Kinderen met de natuur in aanraking brengen vind ik erg belangrijk en daarom heb ik in 1997 de Schoolgidsencursus van het IVN in Assen gedaan, om o.a. op de basisschool in Exloo aan de gang te gaan. Dat heeft slechts een paar jaar geduurd. Toen heb ik een jeugd natuurclub in Exloo opgezet. Na een jaar of zeven kwam ook daar een einde aan vanwege te weinig begeleiders.

Toen in onze eigen gemeente een IVN-afdeling werd opgericht heb ik mij in oktober 2013 hierbij aangesloten. Ik ben nu actief met verschillende inventarisaties: planten (plantenwerkgroep bij onze afdeling) en enkele kleine projectjes voor SBB in de omgeving van Exloo. Zoals: de reuzenmier-kolonie monitoren, reptielen route lopen (ook uit naam van RAVON) en de groeiplaats van de klokjesgentiaan monitoren. Daarnaast doe ik ieder voorjaar mee met het project Kleintje dassen tellen, een hoogtepunt van het jaar. Daarnaast vraagt SBB mij elk jaar om een specifieke, vaak zeldzame, plantensoort aan de hand

van oude vindplaatsen te monitoren.

Op het gebied van Natuureducatie doe ik het volgende: ik zit bij de gidsengroep van SBB bij het Boomkroonpad, waar ik wel eens rondleidingen verzorg of met kinderen actief ben.

Voor het IVN ga ik af en toe met kinderen de natuur in en begeleid ik sporadisch een excursie. Ook geef ik wel eens een lezing en soms een cursus.

Als bestuurslid heb ik ervaring als voorzitter: ik ben voorzitter van de Fotoclub Borger-Odoorn geweest, van 2014 tot 2018. Jaren eerder, wel 20 jaar, ben ik ook voorzitter geweest van de KNNV afdeling Zuidoost-Drenthe.

Nu kent u mij een beetje beter en ik hoop dat we samen een bloeiende en fijne IVN-afdeling kunnen blijven zijn. Tot ziens op één van onze vele activiteiten!

Koos Roggeveld

Even voorstellen: onze nieuwe penningmeester Eric Machiels

AUTEUR: ERIC MACHIELS

Tijdens de ALV op 28 januari jl. heeft het bestuur van de afdeling mij voorgesteld als opvolger van penningmeester Jan Veldman. Jan blijft nog aan als algemeen bestuurslid en dus heb ik het geluk dat ik op hem kan terugvallen.

Ik weet nog goed dat ik lid werd van de (net opgerichte) IVN afdeling Borger-Odoorn. Jos Vink stond in het Hunebedcentrum leden te werven tijdens een filmvoorstelling. Dat is al even geleden, ik weet niet meer wanneer dat was*. Jos had ik ontmoet tijdens de opleiding tot LOF-AR-gids in 2013, hij was al IVN-gids destijds.

Aan het begin van deze eeuw is de liefde voor Drenthe bij mij ontstaan. Destijds hadden wij als gezin in Hoogerstermilde op de camping De Horrebieter een vaste staplaats met een chalet waar we (bijna) elk weekend en elke vakantie (zomer en winter) waren. Ik was dan ook elke dag in het Drents-Friese Wold te vinden en heb er intens genoten van alles wat natuur is.

Wij woonden in Nieuwegein, mijn vrouw en ik zijn opgegroeid in de stad Utrecht en omgeving, onze dochter is daar in 2000 geboren. Omdat wij zoveel in Drenthe vertoefden ontstond de wens om ons daar permanent te vestigen. In 2008 kreeg ik een baan aangeboden bij de financieringsstak van DAF Trucks in Eindhoven voor het noord-oostelijke deel van Nederland. Wij vonden een huis in het mooie Exloo waar we in december 2008 naar zijn verhuisd. Sindsdien bestempel ik mijzelf als 'randstadvluchteling'.

Ik ben een echt buitenmens met een brede belangstelling voor alles wat groeit en bloeit en geniet elke dag weer van al het moois dat in onze omgeving is te zien.

Als je onderdeel bent van een kleinere gemeenschap als Exloo is het bijna vanzelfsprekend dat je je inzet als vrijwilliger. Het begon een week na onze verhuizing al met kniepertjes bakken op de school van onze dochter. Na verloop van tijd rol je van het een in het ander en gaf mij het "werk" als vrijwilliger steeds meer voldoening en ontspanning.

Naast vrijwillig LOFAR gids ben ik ook actief als vogel-

wachter op Texel voor Staatsbosbeheer, lid van de "Hunzelui", een vrijwilligersgroep bij het Hunebedcentrum en ben ik penningmeester van GiAF, de fotoclub in Gieten. Ook ben ik vrijwilliger bij IDZO (<https://www.idzo.eu/>) een stichting IDEële ZingevingOntmoetingen met een eigen pand (kasteel) in d'Auvergne net onder Clermont--Ferrand (Frankrijk).

Over een aantal jaren hoop ik met pensioen te gaan en ga ik mijn activiteiten als vrijwilliger verder uitbreiden. Voor de komende tijd ga ik onze vereniging bijstaan met raad en daad op financieel gebied en ik hoop jullie weer te treffen op één van de activiteiten.

Tot dan!
Eric Machiels

* Eric is sinds februari 2015 lid van onze afdeling (Jos Vink)

Projectplan voor de herinrichting van de Schaangedennen

AUTEUR: JAN VELDMAN

Een impressie van de door mij bezochte inloopbijeenkomst op 22 februari georganiseerd door Prolander. Hierin werd een schetsontwerp van het nieuw in te richten gebied Schaangedennen gepresenteerd*. Het project is een samenwerking tussen Prolander, Landschapsbeheer Drenthe, gemeente Borger-Odoorn, SBB en de kennisorganisaties RAVON en FLORON.

Het plangebied omvat 54 ha gelegen tussen Odoorn en Valthe waarvan ca. 49 ha nog ingericht moet worden. Het is nu nog in gebruik als weide en akker onder strikte voorwaarden voor wat betreft bemesting en bestrijdingsmiddelengebruik. De gronden kwamen in het bezit van Prolander nadat een Valther veehouder met gebruikmaking van de fosfaat-uitkoopregeling zijn bedrijf beëindigde.

Het plangebied ligt tussen het particuliere Engelsveenbos aan de zuidzijde, het Hunzebos aan de noordzijde en is aan de westkant begrenst door de Valtherzandweg (een keienweg tussen Valthe en Exloo) en aan de oostzijde door de Schaapskuilweg, een deel van vakantiepark Hunzebergen.

Kleine schorseneer ©HansDekker

Icoonsoorten voor dit project zijn de zeer zeldzame kleine schorseneer, een gele composiet (zie kader) en de knoflookpad. Als de omstandigheden voor deze twee uiterst

Knoflookpad, ©Jelger Herder

kritische soorten gunstig zijn dan liften vele andere soorten hierop mee, zoals bijvoorbeeld de zandhagedis. De kleine schorseneer en de zandhagedis komen in kleine aantallen nog op het westelijk gelegen Zuiderveld voor. Bij de zuidelijk gelegen ijsbaan komt de voor Nederland belangrijkste populatie van de knoflookpad voor. Versterking van deze kwetsbare populaties is dus wenselijk en met dit plan doet deze gelegenheid zich nu voor.

Kleine schorseneer

De kleine schorseneer behoort, net als bijvoorbeeld de paardenbloem, tot de composietenfamilie. De bloem is licht goudgeel met een doorsnede van ongeveer vier cm, waarbij de buitenste lintbloemen langer zijn dan de overige. Hierdoor lijkt het alsof er buis- en lintbloemen aanwezig zijn. Voor de bloei hangt het bloemhoofdje omlaag. De kleine schorseneer is zeer zeldzaam en behalve bij Odoorn in Drenthe vinden we ze alleen nog op de Veluwe enkele plaatsen. In totaal zijn ongeveer vijf groeiplaatsen in Nederland bekend. De plant komt voor op droge voedselarme en niet te zure heischrale graslanden. Hij is dus best veeleisend. Het bijzondere is weer wel dat in zuidelijker streken de kleine schorseneer ook voorkomt op wat vochtiger vaak wat venige graslanden. Waarom dit zo is is niet bekend.

(bronnen: de ecologische flora, atlas van de Drentse flora, WFD nieuwsbrief 52, Verspreidingsatlas)

In het programma van eisen moest rekening worden gehouden met aspecten van geologie, hydrologie, archeologie, landschap, cultuurhistorische waarden en de eisen die de iconsoorten aan hun leefomgeving stellen.

Geologie

De Hondsrug bestaat uit een stelsel van ruggen waarbij Borger, Ees en Odoorn op de meest westelijke rug liggen, het plangebied ligt samen met de oude kern van Valthe op de middelste rug en Exloo met Weerdinge op de meest oostelijke rug. Dwars door het plangebied loopt van noordnoordwest naar zuidzuidoost een aan het einde van de ijstijd door smeltwaterstromen uitgesleten droogdal. In

het zuidwestelijke deel ligt in de ondergrond (op het ontwerp geel ingekleurd) nog het restant van een stuifzandwieling, een voortzetting van de stuifzandwielingen op het Zuiderveld. In het verleden is deze wieling weggeschoven maar dit wordt bij de uitvoering van de plannen weer hersteld.

Archeologie

De Hondsrug kent een uitgebreide bewoningsgeschiedenis. In het plangebied zijn in de ondergrond nog restanten aanwezig van raatakkers of celtic fields. Eertijds was dit een groot complex van vele hectares dat doorloopt tot onder het vakantiepark Hunzebergen. Het raatakkercomplex is één van de grootste in Nederland en staat ook wel bekend als de mythische stad Hunsow, die rond 800 door de Vikingen zou zijn verwoest. In het voorgestelde ontwerp vinden we kleine akkertjes (bruin op de tekening) omzoomd door keverbanken (zie groene streepijnen in het kader) waarmee de historie van raatakkers levendig wordt gehouden. De akkertjes dienen ook de knoflookpad die zich hier kan ingraven en overwinteren.

Hydrologie

Langs het gebied loopt een sloot die afwatert op een zaksloot gelegen in het terrein tussen Hunzebos en Hunzebergen. Voedselrijk landbouwwater kan hier in de ondergrond infiltreren. Hierdoor wordt voorkomen dat dit voedselrijke water de natuurwaarden in het Hunzebos negatief beïnvloedt. In het ontwerp is een aantal poelen en 'ijsbaanachtige' wateren opgenomen die moeten gaan dienen als voortplantingswater voor de knoflookpad. Ijsbaanachtige wateren vullen zich gedurende de winter en het voorjaar met regenwater, maar vallen later in de zomer droog. Het voordeel hiervan voor amfibieën is dat vissen zich hier niet kunnen vestigen, waardoor de larven vrijwaard zijn van predatie door vissen.

Zandhagedis ©Jelger Herder

Landschap en cultuurhistorische waarden

Het gebied is op dit moment een grote open kamer met akkers en weidegronden. In het projectplan wordt het gebied als een soort streepjescode ingericht met stroken akkertjes, afgewisseld met stroken heide en heischraal grasland; de paarse percelen op de ontwerpschets. Het is de bedoeling dat in dit heischraal grasland de kleine schorseneer zich als icoonsoort vestigt en dat de zandhagedis zich mogelijk ook verspreidt. Zowel kleine schorseneer als zandhagedis komen in kleine aantallen op het Zuiderveld voor en zijn daardoor kwetsbaar.

Over de verbindingzone tussen de populaties zandhagedissen en levendbarende hagedissen tussen Molenveld, Odoornerdennen en het Zuiderveld, met als doel uitwisseling tussen de populaties te creëren, kom ik in een apart artikel in het volgende nummer van Hondsrug en Veenlanden terug.

Keverbanken

Een nieuwe innovatieve manier van natuurlijke bestrijding van plagen is de keverbank. Het idee is afkomstig uit Engeland en heet daar Beetle Banks; een strook akkerland van 3 tot 6 meter breed en enkele honderden meters lang met een hoogte van 50 tot 60 cm. Deze strook wordt ingezaaid met wilde bloemenmengsels en polvormende grassen. Omdat de strook hoger en droger ligt dan de omliggende akker is de grond sneller droog en warmt sneller op, zodat een gunstig klimaat ontstaat voor veel insecten zoals loopkevers en vele andere insecten. Voordeel voor de landbouwer is dat natuurlijke plaagbestrijders direct bij de akker aanwezig zijn en er minder bestrijdingsmiddelen nodig zijn. Voordeel voor de natuur is dat deze insecten weer voer vormen voor vogels, reptielen en amfibieën. Ook vinden deze er een goede schuil-, rust- en broedplek doordat er geen machinale grondbewerking plaatsvindt.

(Bronnen: wikipedia, nature today)

*In dit artikel wordt meerdere keren verwezen naar een ontwerp/inrichtingsplan, dat plan staat op de achterpagina van dit tijdschrift.

Ecologische verbindingszone Molenveld - Zuiderveld

AUTEUR: BERT VERSLUJIS

Ten zuidwesten van Exloo liggen het bekende Molenveld met aangrenzend de Leewal en de Odoornerdennen. Niet ver daarvandaan, ten oosten van Odoorn, ligt nog een natuurgebiedje: het Zuiderveld. In beide gebieden is een grote biodiversiteit te vinden. Het is een van de weinige vindplaatsen in Nederland van de kleine schorseneer.

Kleine schorseneer ©HansDekker

Maar het kan nog beter. De populatie levendbarende hagedissen op de heide van het Zuiderveld is geïsoleerd en kwijnt weg. Het zou mooi zijn als zij in contact komen met de soortgenoten op het Molenveld. Wij zouden ook graag zien dat zandhagedissen van het Molenveld naar het Zuiderveld migreren. Mede daarom heeft Staatsbosbeheer in 2011 een verbindingszone tussen de gebieden

aangelegd. In deze zone zijn op regelmatige afstand open plekkjes in het zand gemaakt. Deze plekkjes noemen we stepping stones. De hagedissen kunnen zich hier tijdens de reis opwarmen. Er zijn faunapassages aangebracht in de weg van Exloo naar Odoorn. Rasters voor de amfibieën en reptielen en tunnels voor de overige dieren. De verbindingszone is nu toe aan onderhoud. Er komt teveel opslag van struikjes en de stepping stones groeien langzaam dicht.

Molenveld ©LenieDoornkamp

Omdat de variatie in plantensoorten op de heide van het Molenveld schrikbarend afneemt hebben we daar bodemchemisch onderzoek laten doen. Als de resultaten bekend zijn kunnen we zien welke mineralen er te weinig zijn en of we dit kunnen oplossen door steenmeel toe te voegen. Steenmeel is gemalen gesteente. Ieder gesteente heeft zijn eigen mineralen-samenstelling. Het ene heeft bijvoorbeeld een hoger gehalte aan kalium en het andere bevat meer fosfor. Zo kunnen we bepalen welk steenmeel het meest geschikt is om de verdwenen plantensoorten terug te krijgen. Maar misschien is toevoeging helemaal niet nodig en kunnen we volstaan met gewone kalk of hoeven we helemaal niets te doen.

Om de natuur een extra handje te helpen hebben we nog twee maatregelen in petto. Op een paar plaatsen gaan we een zoom/mantel-beplanting aanleggen. Dit zijn stroken van ongeveer veertig meter breed en een paar honderd meter lang met rijkbloeiende en besdragende struiken. Deze stroken zijn belangrijk voor vlinders en andere insecten, vogels en kleine zoogdieren. Daarnaast gaan we een akkertje inzaaien met zaad dat in dit gebied thuis hoort. Dit zaad betrekken we van de Cruydt-Hoeck. Zij hebben een speciaal mengsel voor Drenthe samengesteld. Zo houden we de oorspronkelijke genenpool in stand.

Een paar werkzaamheden zijn al afgerond zoals het verwijderen van opslag in het Zuiderveld en het vrijzetten van jeneverbessen in de Odoornerdennen. Het openmaken van de stepping stones is nog niet afgerond. We zijn tijdelijk gestopt met de werkzaamheden i.v.m. het broedseizoen van de vogels en de voortplantingsperiode van de hagedissen

Natuurmoment De paardenbloem

AUTEUR: MAJA KUILMAN

Vanuit ons huis aan de Hoofdstraat heb ik prachtig zicht op de Valther Tweeling, maar leuker nog: op het zandpad. Iedere ochtend, middag en avond lopen daar een heleboel wandelaars voorbij, met of zonder hond, alleen of in groepjes en met mooi, maar ook met slecht weer. Zelfs als de wind door de telefoonmast achter Ons Dorpshuis loeit, lopen er nog een paar rare snuiters, zoals ik, op het pad.

Dit keer was ik op zoek naar de bloemetjes van de hazelaar. De hazelaar is een struik die van nature groeit op hoge zandgronden (lees: Valthe). Het is één van de eerste struiken die nog in de winter bloeit met lange gele katjes (die blijkbaar ook wel snottebellen worden genoemd). Die katjes kunnen al vanaf de herfst aan de struik zitten, maar ze produceren meestal pas laat in de winter hun pollen. Waar je dan weer flink allergisch voor kan zijn.

Die katjes kent iedereen wel, maar die zijn maar de helft van het verhaal. De mannelijke helft. Hazelaars hebben ook vrouwelijke bloemetjes, maar die zijn heel erg klein. Zo klein dat ik er bijna mijn leesbrilletje voor op heb moeten zetten, maar ik heb ze gevonden. De vrouwelijke bloemetjes zijn knalroze. Voor hun bevruchting zijn ze afhankelijk van de wind die de pollen naar ze toe blaast. Komt geen insect aan te pas, want die vinden het nu nog veel te koud. En als dat dan allemaal gelukt is kunnen we later in het seizoen hazelnoten verwachten.

(Met dank aan de nieuwsbrief van www.naturetoday.com)

Hazelaar

AUTEUR: KOOS ROGGEVELD

Een apart artikel over de paardenbloem? Is die dan zo bijzonder? Ja. Paardenbloemen zijn gestigmatiseerd als onkruid, maar ze vervullen een heel belangrijke rol. Ze zijn belangrijk voor de biodiversiteit. Het zijn bijvoorbeeld waardplanten voor insecten in het vroege voorjaar.

De paardenbloem kun je zien als symbool van ons ecosysteem. Ieder onderdeel heeft een onmisbare functie in het geheel. Een bloem geeft nectar en stuifmeel, bijen en vlinders eten hiervan en bevruchten de bloem voor de zaden. De vruchten en insecten worden op hun beurt weer gegeten door vogels en zoogdieren, die op hun beurt weer zorgen voor een andere cyclus.

De bloem symboliseert de stralende zon.

De pluizenbol symboliseert de volle maan.

De losse zaadpluizen symboliseren de sterren.

Paardenbloem en pluiz ©KoosRoggeveld

Dat wij de plant paardenbloem noemen is eigenlijk vrij typisch. Paarden lusten namelijk geen paardenbloemen. Ze vinden de plant te bitter. Waarom we hem dan toch paardenbloem noemen vertelt taalonderzoeker Jan Stroop je in een fragment van Vroege Vogels. Het woord 'paard' in combinatie met een soortnaam geeft aan dat iets niet eetbaar/lekker is. Denk ook aan paardenkastanje tegenover de tamme kastanje.

In het voorjaar zijn de weiden geel gekleurd van de bloeiende paardenbloemen. Ze bloeien meerdere keren per jaar: in de vroege lente en in de nazomer. Paardenbloem kun je het hele jaar door in bloei zien staan. Let er maar eens op. Ik let er sinds november 2019 op en zie iedere maand wel ergens in Nederland, vaak noord Nederland, een bloeiende paardenbloem. Het is een winterharde, overblijvende plant die 5 tot 50 cm. hoog wordt. Vruchtvorming en bloei zie je vaak tegelijkertijd: het oranje gele veld heeft dan een witwazig aanzien door de pluizenbollen van de paardenbloem. Paardenbloemen groeien in vochtige tot natte voedselrijke graslanden, maar ook in bermen en gazons. Ook op betreden paden vind je de paardenbloem en zelfs op droge zandige voedselarme bodems zoals in de duinen.

Paardenbloemen ©KooRoggeveld

Bron van nectar en stuifmeel

Hoewel de paardenbloem vaak als onkruid worden beschouwd, is de bloem juist heel nuttig. Vooral in de beginperiode, want dan ontwaken vlinders en bijen uit de winterslaap. Ze zijn hongerig en op zoek naar nectar of stuifmeel om zich mee te voeden. En dan komt de paardenbloem van pas. Want vlinders en bijen maken graag gebruik van de nectar van de bloem.

De paardenbloem – de *Taraxacum officinale* – behoort tot de composietenfamilie (de Asteraceae). Net als bijvoorbeeld de margriet, het madeliefje en talloze anderen soorten. Die familie bestaat wereldwijd uit wel 20.000 soorten. Het is de op één na grootste plantenfamilie. Samengesteldbloemigen is een andere naam voor die enorme plantenfamilie. Die naam verwijst naar de bloeiwijze: één bloem bestaat uit wel honderden bloempjes. Die zitten dicht tegen elkaar aan gedrukt op het bloemhoofd en ogen samen als één grote gele bloem. Al die gele bloempjes van de paardenbloem heten toepasselijk 'lintbloemen'. Dat zijn bloemen waarbij de bloemkroon is vergroeid tot een bloemblaadje. Bekijk zo'n geel lintje maar eens van dichtbij, dan zie je bovenaan vijf minuscule inkepingen. Dat zijn de restanten van de bloemkroon. De paardenbloem opent en sluit zich onder invloed van zonlicht. Zodra de zon opkomt, ontvouwt hij zijn gele lintjes, zodra het gaat schemeren, vouwt hij ze weer compact bij elkaar. Bij bewolkt of regenachtig weer blijft hij gewoon lekker helemaal dicht.

Het verspreiden

Elk lintbloempje bestaat uit een bloemblaadje en een vruchtbeginsel. Na de bloei ontwikkelen zich uit dat vruchtbeginsel de (noot)vruchtjes. De paardenbloem heeft een slimme manier om ervoor te zorgen dat die talloze vruchten heinde en ver verspreid worden. Elk nootvruchtje heeft zijn eigen parachute: het vruchtpluis. De nootjes zelf zijn trouwens ook gewiekt – ze zijn voorzien van hele kleine ribbeltjes. Zo kunnen ze zich beter in de grond nestelen nadat de wind ze heeft meegevoerd.

Bladeren in rozetvorm

De bladeren van de paardenbloem vormen een rozet pal boven de grond en de onvertakte steel is bladloos. De vorm van de bladeren is meestal lijnlancetvormig, waarbij ze vaak veerspletig tot veerdelig zijn ingesneden of getand. Aan het uiteinde zijn ze (veel) breder dan aan het begin. De oppervlakte van de bladeren is kaal of iets wollig behaard.

Aan de holle stengel zelf groeien geen bladeren. Mede daarom vallen de bloemen zo op. Sowieso zie je ze vanwege hun felgele kleur niet snel over het hoofd.

De wortel

De penwortel, die van buiten bruin en van binnen wit is, kan decimeters diep de grond in dringen. Wanneer hij op enige diepte afbreekt of wordt afgesneden kan de plant zich herstellen en kunnen verscheidene rozetten ontspruiten uit de afgebroken penwortel.

Soorten

In Nederland zijn ten minste 250 microsoorten bekend. Microsoorten zijn klonen of mengsels van klonen, die morfologisch onderscheidbaar zijn van elkaar. Omdat er zeer veel kruisingen tussen de microsoorten voorkomen, worden ze door de Heukels' Flora van Nederland niet meer als aparte microsoorten gezien, maar ondergebracht in secties.

ivn natuur
educatie
Borger-Odoorn

Bandvorming

Van bandvorming, cristaatvorming of fasciatie is sprake wanneer de groeipunt van een plant zich verbreed heeft. Daardoor ontstaat een brede stengel of tak, die lijkt te bestaan uit meerdere met elkaar vergroeide delen. Het gevolg van bandvorming is een plant die op een onnatuurlijke manier groeit. In algemenere zin wordt dit een monstrositeit genoemd. Het woord fasciatie komt uit het Latijn, van het woord fascis, dat 'bundel' betekent. Er zijn verscheidene oorzaken van bandvorming, zoals chemische stoffen, maar er kan ook een erfelijke factor in het spel zijn. Ook wordt wel gedacht aan vorstschade, aan een zeer hoog stikstofgehalte of een tekort aan het chemische element boor. Mogelijk spelen virussen of mijten een rol. Ook een verstoring in de groeihormonen wordt als oorzaak genoemd. Bandvorming komt niet alleen voor in stengels, maar ook bij bloemen, met name bij de paardenbloem. Maar het fenomeen kan ook optreden in een bladrozet of op grotere hoogte bij houtige gewassen, zoals bij een cultivar van de bandwilg. Deze wordt gewaardeerd om zijn fasciatie en wordt om die reden als sierplant gekweekt.

Rubber van paardenbloemen

Als je de steel doorbreekt of een blad kapot scheurt, vloeit uit de plant een witte, melkachtige vloeistof, die paardenbloemenmelk wordt genoemd.

Het sap van de paardenbloem heeft bijzondere kwaliteiten: er kan rubber van gemaakt worden.

Er rijden al auto's rond met banden gemaakt van het sap. De ontwikkelingen gaan zo snel! Er wordt verwacht dat er over zo'n 25 jaar paardenbloemenvelden in Drenthe zijn voor het maken van rubber. Maar ook de geneesmiddelenindustrie maakt dankbaar gebruik van paardenbloemen, bijvoorbeeld bij chemotherapie.

Ook in de keuken

De paardenbloem kun je eten, al smaakt het ene wat lekkerder dan het andere. De bladeren van de paardenbloem worden het vaakst gegeten, als sla. De jonge bladeren smaken wat minder bitter en staan bekend als 'molsla'. De jonge bloemen smaken zoet en honingachtig, rijpe bloemen smaken vrij bitter. De bloemen kan je heerlijk wokken, het is goed voor je organen. Je kan er ook siroop van maken.

Heilzaam voor mensen

Al sinds mensenheugenis wordt de paardenbloem gebruikt om zijn geneeskundige krachten, vooral qua spijsvertering en lever. Zo komt hij ook aan zijn officiële naam: 'officinale' betekent in het Latijn 'uit de apotheek afkomstig'. De paardenbloem werkt vocht afdrijvend en zit bomvol mineralen en vitaminen. Geen wonder dat menigen zweert bij paardenbloemthee.

Bandvorming Paardenbloem ©KoosRoggeveld

Slechte verhouding

Toch bestaat er een slechte verhouding met de plant. Velen van ons hebben van huis uit meegekregen om zodra de bloem de kop opsteekt hem weg te halen. Reden is om verspreiding te voorkomen, want voor u het weet staat de hele tuin vol. Agrariërs zijn er niet dol op, want het zou andere gewassen aantasten en wordt om die reden ook bestreden. Toch blijkt uit een Duits onderzoek dat de plant in 'normale' omstandigheden zelfs nuttig is. Koeien, schapen en geiten gebruiken de paardenbloem als medicijn. Daarnaast zorgt de lange penwortel van de paardenbloem er mogelijk voor dat mineralen uit de diepere lagen van de bodem voor het te verbouwen gewas beschikbaar komen. De voedingswaarden, het mineralengehalte en de verteerbaarheid zou vergelijkbaar zijn met gras.

Als u ook de paardenbloem van nut wil laten zijn in uw tuin, maar niet wilt dat hij zich verder verspreid? Knip de bloemen dan direct na de bloei af. Dat is nog voor de zaadsetting die voor de verspreiding zorgt.

Er is een speciale paardenbloemen website!
www.taraxacumnederland.nl

En deze site heeft de Dag van de paardenbloem, eind april, in het leven geroepen.

Beleef de natuur

schaal 1:6000 @ A3

